

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	15/1	2021	171-192
----------------------------	------	------	---------

BOĞAZKALE ARŞİVİNDEN HİŞUWA BAYRAMINI KONU ALAN YENİ BİR FRAGMAN (Bo 7850)

Özlem SİR GAVAZ*
Gülgüney MASALCI ŞAHİN**

Makale Bilgisi

Başvuru: 23 Şubat 2021
Kabul: 29 Nisan 2021

Article Info

Received: February 23, 2021
Accepted: April 29, 2021

Öz

İşlenecek Hititçe tablet, 1989 senesinde (Doğu) Berlin'den Türkiye'ye geri getirilen fragmanlardan biridir¹. Bo 7850, M.Ö. 13. yy'da III. Hattuşili'nin eşi kraliçe Puduhepa tarafından Hattuşa arşivine aktarılmış ve on üç tabletlik bir seriden oluşan (h)işuwa bayramına ait bir tablet fragmanıdır. Dokuz gün boyunca merasimleri gerçekleştirilen Hurri kökenli hişuwa/işuwa bayramının kutlanması sırasında Kizzuwatna'ya özgü ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bu

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı, gavaz@ankara.edu.tr; ORCID: 0000-0001-6671-6691

** Dr. Öğretim Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, gulguney.masalci@bilecik.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2692-874X

¹ Tanıttığımız Bo 7850 nolu tableti yayınlamamıza izin veren Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü Sayın Yusuf Kırış'a ve yardımlarından dolayı Müzenin tablet seksiyonu çalışanlarına, fotoğraf düzenlemesi için Semih Yaşar Çizikci'ye teşekkür ederiz. Ayrıca bu makaleye değerli görüş ve önerileri ile destek veren Hocamız Sayın Prof. Dr. Ahmet Ünal'a teşekkür ederiz.

çalışmada, ilgili tabletin transkripsiyonu ve tercümesi verilecek, filolojik yorumu yapılacak ve seri içindeki yeri belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Boğazkale, çivi yazılı tabletler, hişuwa bayramı

A New Fragment from the Boğazkale Archive about the hişuwa Feast

Abstract

The Hittite text Bo 7850 treated in this study is among those which have been brought back 1989 to Turkey from (East) Berlin. It consists of the notorious (h)işuwa festival, which was transplanted for the first time by queen Puduhepa, spouse of Hattuşili III. in thirteenth century BC from her homeland Kizzuwatna to Hittite archives at Hattuşa. The ceremonies are executed for nine days and full of mostly obscure Hurrian technical terms. This paper aims at editing the text including the transcription, translation, philological commentary and as well as its possible position within the extensive series.

Key Words: Hittites, Boğazkale, cuneiform tablets, hişuwa festival

Giriş

M.Ö. 13. yüzyılda III. *Hattuşili*'nin eşi kraliçe *Puduhepa* tarafından Hititçe çevirileriyle birlikte *Hattuşa* arşivine dâhil edilmiş olan ve on üç tabletlik bir seriden oluşan *hişuwa/işuwa* bayramı Hurri kökenlidir. 9 gün süren bayram merasimlerinde, *Kizzuwatna*'ya özgü bir takım arınma ve katartik ritüellerin yapıldığı ve özellikle de tek düze birbirini takip eden uygulamalardan oluştuğu görülmektedir². Kraliçe *Puduhepa*'nın bu bayramın *Hattuşa*'ya taşınarak orada kutlanmasını sağladığı ve konuyla ilgili kâtip *Walwaziti*'yi görevlendirdiği birçok metin yerinden çok iyi bilinmektedir³. Konuya dair bir örnek şöyledir:

KBo 15.52 ay. VI⁴

² Ali M. Dinçol "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I* (İstanbul : Görsel Yayınlar, 1982), 86; Ahmet Ünal, *Hitit Başkenti Hattuşa'da Otuz Bin Koyunlu, On Bin Boğalı ve Bol İçkili Büyük Şölen Eski Anadolu'nun 3500 Yıllık Yemek ve İçkileri* (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2019),158 vd.

³ Volkert Haas, *Geschichte der Hethitischen Religion* (Leiden, New York, Köln: Brill. 1994), 848 vd.

⁴ H. G. Güterbock, H. A. Hoffner and Theo P. J. van den Hout, *CHD Ş-1*, (2002), 164; Susanne Görke, "Heterogramme in hurritischen Texten aus Boğazköy und Nordsyrien", *Journal of Language Relationship* 18/1 (2020),2.

39' MUNUS.LUGAL ^f*Pu-du-hé-pa-aş-kán ku-wa-pí*
 40' ^mUR.MAH.LÚ-*in* GAL DUB.SAR^{MEŞ}
 41' ^{URU}*Ha-at-tu-ši A-NA TUP-PA*^{HI.A}
 42' ^{URU}*Ki-iz-zu-wa-at-na ša-an-hu-u-wa-an-zi*
 43' *ú-e-ri-ia-at na-aş-ta ki-e TUP-PA*^{HI.A}
 44' ŠA EZEN *hi-şu-wa-a-aş a-pí-ia UD-at*
 45' *a[r-h]a a-ni-ia-at*

39'-45'

Kraliçe Puduhepa, Katiplerin Başı *Walwaziti* 'yi *Hattuša*'daki Kizzuwatna tabletlerini araştırmak için çağırıldığında, o gün *hişuwa* bayramının bu tabletlerinin kopyasını çıkardı.

Hitit, Luwi ve ağırlıkla Hurri unsurları içeren bayram, *Kizzuwatna* Ülkesi'nin baş tanrısı, Fırtına Tanrısı *Manuzziya* onuruna yapılmaktadır⁵. Bu tanrının kült merkezi ise *Kumanni*⁶ kentidir. Fakat Hititler, Kraliçe Puduhepa döneminden itibaren bu tanrının kültünü de *Hattuša*'ya taşımışlar, diğer bir deyişle oraya kadar yaygınlaştırmışlardır⁷.

Bo 7850 (CTH: 628 (*h*)*işuwa* bayramı)

Ön yüz: Ön yüzün son satırları kırık olup iki paragraf çizgisi bulunmaktadır. Açık kiremit renklidir. Tabletten sol kenar bölümü kısmen korunmuştur.

Arka yüz: Açık kiremit renklidir. Beş paragraf çizgisi bulunmaktadır. Tabletten sol üst kenar ve sağ kenarı kırık, sol alt kenardan iki satırlık bir kısım kırılmıştır.

Tabletten uzunluğu 9.4 cm, genişliği 5.7 cm, kalınlığı ise 2.4 cm'dir.

Bo 7850

öy.

1 *nam-ma-aş-ša-an* ^{LÚ} *tap-ri-ia-a[š]*
 2 *da-a-i zi-iz-zu-hi-aş-ša-a[n]*
 3 *na-at A-NA* ^{ID} *A-a[l-da?] ... na-at-kán]*

⁵ Ali M. Dinçol, "Ein hurro-hethitisches Festritual: (*h*)*işuwaş-I-*, *Bellethen* 53, (1989): 9.

⁶ Kesin yeri hala bilinmeyen, *Kumanni* Kenti için bkz. Giuseppe del Monte - Johann Tischler, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte (RGTC 6)*, (Wiesbaden: Dr Ludwig Reichert Verlag, 1978), 221; del Monte, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement (RGTC 6/2)*, (Wiesbaden: Dr Ludwig Reichert Verlag, 1992), 83 vd.

⁷ Ahmet Ünal, *Hitit Başkenti Hattuša'da Otuz Bin Koyunlu, On Bin Boğalı ve Bol İçkili Büyük Şölen*, 159.

4 ÍD-i an-da i[š-ḫu-u-wa-i⁸
5 šī-pa-an-tu-an-z[i

6 GEŠTIN-ma šī-p[a-an...
7 na-aš-ta d[a-
8 nu II^{NINDA} a-a-[an
9 GEŠTIN-ma x [
10 NINDA.GUR₄.RA [
11 [ ] x-x [
ay.

x+1 [... LUGAL-uš U]Š-GI-E[N⁹
2' .....LU]GAL(?) -ma-a[n
3' z[i nu-kán ma-[a-an
4' ša]-an-ga-ya-la/-at-ma¹⁰?
5' I DUG ḫu'-u-up-par GEŠTIN-i[a da-at-ta-ri¹¹

6' I-NA É GAL^{LÚ.MEŠ}SANGA-ia¹² š[i-
7' ki-it-ta-ri na-at ḫu-u-m[a-an
8' I DUG KU-KU-UB GEŠTIN-ia pé-e ḫar-[kán-zi

9' ma-aḫ-ḫa-an-ma^{GIŠ}ir-ḫu-i I-N[A
10' na-aš-ta^{LÚ}tap-ri-aš ša-an-ga-y]a-la/-at-ma
11' na-at A-NA^{LÚ}pu-ra-ap-ši pa-a-[i
12' na-aš-ta LUGAL-uš PA-NI^{GIŠ}ir-ḫu-[i-ti-ša-an da-a-i
LÚ.MEŠ...]¹³
13' da-an-zi na-aš-ta ḫu-u-i-ša-w[a-za ze-ya-an-ta-az
14' na-an PA-NI DINGIR^{LIM} LUGAL-uš IT-T[I
15' an-da-ma-kán ki-iš-ša-an m[e-ma-....

⁸ Okunuş için krş. KUB 2.2 I 12; KUB 58.22 + I 24; KUB 25.48 + KUB 44.49 II 22; KBo 10.47 + KBo 10.46, 18, 25-26.

⁹ Fiilin öznesi kral olarak (*h*)iṣuwa bayramlarında KBo 15.48 III 24 ve KBo 15.47 + IV 1-2; KUB 47.74 öy. 5'te de karşımıza çıkar.

¹⁰ Kelimenin ay. 10'a dayanarak da bu şekilde okunuşu Sayın Prof. Dr. Ahmet Ünal'ın önerisidir. Bilgilerimize göre sözcük hapax'tır.

¹¹ Tamamlama için bkz. KBo 15.37 I. 19. Ayrıca GEŠTIN-i[a da-a-an-zi tamamlaması için bkz. KUB 12.12 V 29, VI 16.

¹² KBo 15.37 III 8, 25'te É^{LÚ}SANGA LUGAL "rahip kral konağı" geçmekte ama içeriği benzememektedir.

¹³ Tamamlama için krş. Ilse Wegner-Mirjo Salvini, *Die hethitisch-hurritischen Ritualtafeln des (h)išuwa-Festes*, (ChS 1/4, Roma: Multigrafica Editrice, 1991): 38, 162, 170. Ayrıca farklı bir tamamlama için bkz. ^{GIŠ}ir-ḫu-i-ti QA-DU, Wegner-Salvini, *hethitisch-hurritischen Ritualtafeln des (h)išuwa-Festes*, 149.

16' QA-DU KUR.KUR^{MEŞ} ANŞE.KUR.RA^{HLA} I-N[A
 17' nu LUGAL MUNUS. LUGAL-ya NINDA.BA.<BA>ZA ku-wa-
 aš-š[a-a-an-zi

18' ta-ma-in-ma I^{NINDA} mu-la-a-ti-i[n par-ši-ya-an-zi]¹⁴
 19' ḥa-li-an-zi an-da-ma-kán [ki-iš-ša-an me-ma-i]¹⁵

20' ma-aḥ-ḥa-an-[ma-a]š(?)-[ša]-an UZU.NÍG.GÍ[G EGIR-pa ti-an-
 zi]¹⁶

21']x x²-ma-an d[a-
 22'] x-ip (?) - LÚ^{ME}Š? ...

(Alt kenar

korunmuş)

Tercüme

öy.

1 Bundan başka tapri adamı[
 2 yerleştirir. zizzuḥi kabını[
 3 ve onu A[lda] Nehri'ne
 4 ve onu ırmağın içine [kadar taşır ve]
 5 libasyon yaparlar [

6 Ve şarabı libasyon [yaparlar.

7 ve orada [

8 ve 2 sıcak ekmek[

9 ve şarap[

10 kalın ekmek [

11 x... x

ay.

x+1 [... getirirler. Kral ... önünde rev]erans yapar [

2'[(yaklaşık 8 işaret eksik)] Ancak kr[al .....]

3'[.....] Ve e[ğ]er

4'[..... ša]ngayala/at

¹⁴ I NINDA mu-la-ti-in ti-ya-an-zi tamamlama için bkz. Wegner-Salvini, *Die hethitisch-hurritischen Ritualtafeln des (h)išuwa-Festes*, 113, 124, 128.; I NINDA mu-la-ti-in BA.BA.ZA ½ UP-NI tamamlama için bkz. Wegner-Salvini, *Die hethitisch-hurritischen Ritualtafeln des (h)išuwa-Festes*, 26, 35, 49, 60,66, 82.

¹⁵ Tamamlama için krş. Ilse Wegner-Mirjo Salvini, *Die hethitisch-hurritischen Ritualtafeln des (h)išuwa-Festes*, 29.

¹⁶ Tamamlama için bkz. KBo 15.37 I 12.

- 5' Bir kadeh dolusu şarap [alınır...]
 6' Rahiplerin sarayında li[basyon yaparlar?
 7' durur ve o hep[sini de
 8' Bir kadeh dolusu şarabı ikram ede[rler].
-
- 9' Ancak sepeti ...ye [...ları] zaman,
 10' *tapri* adamı [*şangaya*]/*la/at*'ı tam orada [alır]
 11' ve onu *purapši* adamına ver[ir. O da krala verir]
 12' ve orada kral onu sepetin önüne [koyar. .... adamları].
 13' alırlar ve orada çiğ [ve pişmiş etle birlikte krala verirler].
 14' Kral tanrının huzurunda onu [...] i[le birlikte ...koyar]
 15' ve içeri şöyle söy[ler.
 16' [Tüm ülkede] arabalı savaşçılarla birlikte ülkeler [hayatta olsun!]
 17' Ve şimdi kral ve kraliçe arpa ezmesinden (yapılmış) ekmeği
 öper[ler.
-
- 18' Bir başka *mulati* ekmeğini [bölerler .....]
 19' diz çöker ve içeri [şöyle söyler.
-
- 20' Karaciğe[ri geri koyunca .....]
 21' eğer
 22' x adamlar
-

Filolojik Yorum

öy.

St.1': ^{LÚ}*tapri*- görevlisinin kesin anlamı bilinmemektedir. Ünal "ortak, dost, işbirlikçi, yoldaş"¹⁷ anlamını verirken, Daddi ^{GIŠ}*tapri*¹⁸ aletiyle ilişkilendirir ve "koltuk görevlisi" anlamını verir. Ayrıca görevlinin hem Hurri kökenli hem de Hatti kökenli ritüel ve bayram törenlerine ait metinlerde

¹⁷ Johann Tischler *Hethitisches Handwörterbuch (HHW), Mit dem wortschatz der Nachbarsprachen* (Innsbruck: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität, 2001), 166: "*tapri* ile ilgilenen görevli"; Ahmet Ünal, *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen / A Concise Multilingual Hittite Dictionary/ Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, (Hamburg: Kovaç, 2007): 687; *Hititçe-Türkçe, Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük, Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte*, (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2016): 516.

¹⁸ "Sandalye, koltuk" Bkz. Tischler, *HEG T* (Innsbruck 1991), 132 vd.

görüldüğüne işaret etmiştir¹⁹. Öte yandan, *tapriya*- “krallık, hükümrانlık”la olan ilişkisi üzerinde durulmuştur.²⁰

(CTH 669) KUB 10.91 II 15-16 nolu metinde *tapri*- adamının tanrını hazırladığı ve sunağı da süslediği kaydedilmiştir:

öy.II²¹

15 *nu-kán* DINGIR^{LUM} É *tar-na-ú-i an-da pa-iz-zi na-an* ^{LÚ} *tap-ri ta-ni-nu-zi*

16 ZAG.GAR.RA IŞ-TU ^{GIŞ} *A-AR-TI ú-nu-u-wa-iz-zi nu-kán* II NINDA ERİN^{MES} *še-er da-a-i*

15-16 tanrı yıkanma evine gider, *tapri*- adamı tanrını hazırlar ve sunağı bir dalla süsler, iki tayını sunarlar (yukarı koyarlar).

Manuzziya'lı *Muwalanni*'nin Ritüelini konu alan KBo 11.5 ay. VI 22-29'da *tapri* adamı, kutsal odada, kralın bedenine, kutsal suyu dökerek, onu arındırmaktadır²². Anlaşıldığı üzere *tapri* adamı arınma ritüellerinde üst düzey kült görevlilerinden biridir.

St.2': *zizzuhi-/zizzahi-/zizhita*- Hurrice bir içki, büyük ihtimalle şarap kabı²³. Genellikle metalden ve nadiren taştan yapıldığı belirtilmiştir²⁴.

KBo 15.1 öy.1²⁵

15 Û.NUN Û-it-wa-m[u] LUGAL IQ-BI ^DHé-pát-wa

16 *me-mi-iş-ki-iz-zi I-[NA] KUR* ^{URU} *HAT-TI-wa-mu*

17 *zi-iz-za-hi-in i-y[a-an-d]u I-NA* ^{KUR} *Mu-kiš-ma-wa-mu*

¹⁹ Franca Pecchioli Daddi, *Mestieri Professioni E Dignità Nell'Anatolia Ittita* (Roma: Edizioni dell'Ateneo 1982), 261-262; Marie Claude Trémouille, “Il tabri e i suoi "addetti" nella documentazione ittita”, *Quattro studi ittiti* Eothen 4 (1991): 77-105.

²⁰ Hubert Cancik, “Herrschaft” in *historiographischen und juristischen Texten der Hethiter*, (Ed. K. Raaflaub), *Anfänge politischen Denkens in der Antike, Schriften des historischen Kollegs Kolloquien* 24 (1993), 115-134.

²¹ Haas, *Religion*, 515, d.n.197.; Maciej Popko, *Kultobjekte in der hethitischen Religion (nach keilschriftlichen Quellen)* (Warszawa: Wydawn. Uniwersytetu Warszawskiego, 1978), 67.

²² Leyla Murat, “Hititlerde Su Kültü”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* 51, (2012), 133.

²³ Johann Tischler, *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem wortschatz der Nachbarsprachen* (Innsbruck: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck, 2001), 209; Ahmet Ünal, *Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, 825; Ünal, *Hititçe-Türkçe, Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük*, 611.

²⁴ Emanuel Laroche, *Documents En Langue Hourrite Provenant De Ras Shamra, Ugaritica V*, (Paris 1968): 455 vd; Laroche, “Sur le vocabulaire de l'haruspisin Hittite”, *RA* 64, (Paris 1970): 130; Laroche, *Glossaire de la langue hourrite II*, *RHA* 35 (Paris 1977): 306; Johan de Roos, *Hittite Votive Texts*, (Leiden : Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2007): 98.

²⁵ De Roos, *Hittite Votive Texts*, 89; 98.

18 GEŠTIN *i-ya-an-du* [*a-ri*]-*ya-an-zi*

15 Rüya? Rüya vasıtasıyla kral [bana] sürekli (şöyle) konuştu: Tanrıça Hepat

16 söyler: Hatti ülkesinde bana

17 *zizzaḥḥi* kabı yapsınlar! Mukiş ülkesinde bana

18 şarap yapsınlar! [Onlar] (fal aracılığıyla) araştır[a]cak[lar].

CTH 628, 8.tablet ay.V²⁶

1 [(A-NA PA-NI ḥi-li-iš-tar-)]*ni-ia-aš da-a-i*

2 [(EGIR-ŠU-ma GEŠTIN zi-iz-z)]*u-ḥi-ia-za ši-pa-an-ti*

1 *ḥilištarnilerin* (tanrı heykelciklerinin?)²⁷ önüne koyar.

2 Arkasından *zizzuḥi* kabından şarap libasyonu yapar.

St.3': ^{İD}*A-a[l-da?]*: *Alda* Nehri²⁸. *Kizzuwatna* kökenli ritüellerde ve (*ḥ*)*işuwa* bayramına ait metinlerde geçmesi sebebiyle nehrin adı *Alda* nehri olarak tamamlanmıştır. *Alda* nehrinin isminin Erdemli'nin doğusundaki Alata çayı ile ses benzerliğine sadece kabataslak dikkat çekilmiştir²⁹.

Gerçekteyse suları kutsal sayılan bu ırmak *Kizzuwatna* kökenli ritüellerde *Tarmana* Irmağı³⁰ ve *Lawazantiya* kenti ile yakından ilişkilidir³¹ ve onun yakınlarında aranması gerekir³².

KBo 17.102+KBo 23.84³³ (CTH 706.I *Tešub* ve *Hepat* için (bayram) ritüeli

18' [ ] x UD.VIII^{KAM} *I-NA* ^{İD}*A-al-da ú-i-da-a-ar da[-a-i*

²⁶ Detlev Groddek, "Fragmenta Hethitica dispersa XIII", *Altorientalische Forschungen* 31 (2004: 73-86): 81 vd.

²⁷ *ḥilištarni*- "bir çeşit heykelcik, put, figür", Ünal, *Hititçe-Türkçe, Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük* 187.

²⁸ del Monte- Tischler, *RGTC* 6, 523; del Monte, *RGTC* 6/2, 205; Jaan Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary, Vol. 1, Words beginning with A*, (Berlin-New York- Amsterdam: Mouton, 1984): 43.

²⁹ Ahmet Ünal, *Puduhepa ve Zamanı*, 201.; Daha ayrıntılı olarak bkz. Ahmet Ünal, *Eski Anadolu Coğrafyası'nın Önemli Kentlerinden Puduhepa'nın Memleketi Luhusatiya/Lawazantiya/Luhuzantiya* (Baskıda).

³⁰ *Tarmana* Irmağı'nın Elbistan Ovası'ndaki Hurman, klasik *Tarmalas* ile olan benzerlik ve eşitlenmesi konusunda ayrıntılı olarak bkz. Ahmet Ünal, *Eski Anadolu Coğrafyası'nın Önemli Kentlerinden Puduhepa'nın Memleketi Luhusatiya/Lawazantiya/Luhuzantiya* (Baskıda).

³¹ *La(hu)wazantiya* Kenti için bkz. Monte-Tischler, *RGTC* 6, 237.; Monte, *RGTC* 6/2, 91.

³² Forlanini, How to Infer Ancient Roads and Itineraries from Heterogeneous Hittite Texts, 7; Rukiye Akdoğan, "URU^ULa(hu)wazantiya "La(hu)wazantiya Şehri", *IX. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri* 1.Cilt, Yay.Haz. Aygül Süel, (Çorum 2019) 1-49, 13.

³³ Akdoğan, *Lawazantiya*, 13.

19' [ ] I-NA^{URU} La-a-u-wa-za-an-ti-ya I-NA^{ID} Tar-ma-a[n-na
 18' [ ] Sekizinci günde *Alda* nehrinde su a[lır]
 19' [ ] *Lawazantiya* kentine, *Tarmanna* nehrinde [

KUB 24.13 IV³⁴ *Allaturaḫḫi* ritüelinde ise şöyle geçmektedir:

12' na-an^{GIŠ} ir-ḫu-u-i-ya-az^{LÚ.MEŠ} pu-ra-[ap-še-eš
 13' kar-pa-an-zi nam-ma ku-e-da-ni-ya [
 14' IT-TI I ḫi-li-iš-tar-ni I MUNUS [
 15' gal-gal-tu-u-ri ḫa-az-zi-ik-[ki-zi
 16' pí-ra-an-ma-aš-ši^{LÚ.MEŠ} NAR ḫu-u-[i-ya-an-]te-eš
 17' na-an-ša-an kat-ta I-NA^{ID} A-al-[da
 18' pí-e-da-an-zi [ ]

12' Ve onu sepetten, *purapši* adamları
 13' kaldırırlar. Sonra tamamen...
 14' bir *ḫilištarni* ile bir kadın
 15' *galgalturi* çalgısına vurur.
 16' onun önünde ise şarkıcılar koşar (vaziyettedirler)
 17' Ve onu *Alda* nehrinde aşağıya
 18' götürürler.

(*ḫ*)*išuwa* bayramına ait KBo 15.59 öy.III 7' numaralı metinde^{ID} *A-al-da ka-lu-ut-ta* şeklinde geçmiştir³⁵. Bayrama ait bir başka metinde ise ırmak şu şekilde kaydedilmiştir:

KUB 25.49 ay. III³⁶

12' -]an PA-NI^{ID} ti-an-zi nu 6 NINDA.SÍG
 13' LÚ pu-ra-a]p-ši-iš³⁷ ID A-al-ta par-ši-ya
 14' ID-i an-da par-ša-[an]-zi EGIR-ŠU-ma
 15' zi]-iz-zu-ḫi-ya-az LIŠ-aš[?] [ ] ši-pa-an-ti

12'] nehrin önüne bırakırlar ve altı ince ekmeği
 13' *pura]pši* adamı *Ald/ta* nehri (için) parçalar.
 14'] nehrin içinde parçalar. Arkasından ise
 15' zi]zзуḫi kabından [ ] libasyon yapar.

³⁴ M.C. Trémouille, "Il tabri e i suoi "addetti" nella documentazione ittita", 94 vd.

³⁵ Ayrıntılar için bkz. Haas, *Religion*, 862, d.n.62.

³⁶ Trémouille, "Il tabri e i suoi "addetti" nella documentazione ittita", 97.

³⁷ MUNUS[?] tap-ri-ta]-aš-ši-iš tamamlama için bkz. Meltem Doğan-Alparslan, "The Hittite *ḫišuwa*- Festival and Its Terminology", *Cult, Temple, Sacred Spaces Cult Practices and Cult Spaces in Hittite Anatolia and Neighbouring Cultures* (Ed. Susanne Görke, Charles W. Steitler), (StBoT 66) (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag 2020), 371.

Bu metin yeri ile Bo 7850 öy. 1-5 satırları arasında bir paralellik kurmak mümkün olabilir. *Alda* Nehri kültürünü konu alan bu satırlarda nehre yapılan libasyonun *zizzuḫi* kabı ile yapılması ve Bo 7850'de *tapri* adamı görev alırken, KUB 25.49 III 13'de *purapši* rahibi görev almaktadır. Tüm bu benzerlikler, her iki metin yeri arasında bağlantı kurmamıza olanak tanımaktadır. Diğer taraftan, Doğan-Alparslan'ın metnin 13. satırını, *purapši* rahibi yerine, '*tapri* kadını' tamamlaması³⁸, aradaki bağlantıyı daha da güçlendirmektedir.

St.8': NINDA *a-a-[an]*: Sıcak ekmek³⁹.

St.10': NINDA.GUR₄.RA : Kalın ekmek, somun⁴⁰. Ritüeller ve bayram törenlerine ait metinlerde sıkça geçen bir ekmek türüdür.

Ay. St. 5': DUG *huppar* kase, kadeh, kap⁴¹. Şarap, bira vb. içeceklerin sunumu için ritüellerde kullanılmıştır. Altın, gümüş ve bakırdan yapılmış formları kaydedilmiştir⁴².

St.6': É.GAL LÚ.MEŠ SANGA: "Rahip sarayı, konağı" ifadesi ayrıca Bo 6119+ KUB 42.28 IV 4'de⁴³, KUB 57.108 II 6'da⁴⁴ ve KUB 44.4 +öy. 30'da geçmektedir.

St.8': DUG *KUKUB/KUKUBU/KUKKUBU/KUKĀBU*

(DUG *HAB.HAB*): güğüm?, ibrik⁴⁵. Gümüş, demir gibi değerli madenlerin yanı sıra taştan yapıldığı da kaydedilen kabın içine farklı malzemeler konularak kült törenlerinde kullanıldığı görülmektedir⁴⁶.

³⁸ [MUNUS *tap-ri-ta*]-*aš-ši-iš* ^{İD} *a-al-ta pār-ši-ia* ; Doğan-Alparslan, "The Hittite *hišuwā*-Festival and Its Terminology",

³⁹ Harry A. Hoffner Jr., *Alimento Hethaeorum, Food production in Hittite Asia Minor* (New Haven: American Oriental Society, 1974), 210; Albertine Hagenbuchner-Dresel, *Massangaben bei hethitischen Backwaren*. DBH 1 (Dresden: Verlag der TU, 2002), 27 dn 131.

⁴⁰ Friedrich, 1952: 288; Tischler, *HHW*, 250; Ünal, *Hittite Çok Dilli El Sözlüğü*, 486.; Ünal, *Hittite- Türkçe Türkçe Hittite Büyük Sözlük*, 376; Mark Weeden, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship (StBoT 54)* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag 2011), 534.

⁴¹ Tischler, *HEG A-K*, 291 vd.; Jaan Puhvel *Hethitische Etymological Dictionary Vol.3: Words beginning with H* (Berlin-New York: Mouton, 1991), 387; Tischler, *HHW*, 291 vd.; Ünal, *Hittite Çok Dilli El Sözlüğü*, 232; Ünal, *Hittite Türkçe Türkçe Hittite Büyük Sözlük*, 376.

⁴² Yaşar Coşkun, "Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları, *AÜDTCFD* 27, (Ankara 1969), 49 vd.

⁴³ Jana Siegelova, *Hethitische Verwaltungspraxis im Lichte der Wirtschafts- und Inventardokumente*, (Praha: Národní Muzeum, 1986).

⁴⁴ Massimo Forlanini, "Uda, un cas probable d'homonymie", *Hethitica* 10 (1990) 109-127.

⁴⁵ Yaşar Coşkun "Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları", *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi* C.27 S.3-4 (1969), 10 vd; Weeden, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship*, 507.

⁴⁶ Coşkun, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları*, 10-16.

Ammiḫatna ritüeline ait bir metinde ırmağa sunu yapılırken *KUKUBU* ile şarap libasyonu yapıldığı kaydedilmiştir:

KBo 5.2 I⁴⁷

46 nu ki-i LÚAZU⁴⁸ ša-ra-a kar-ap-zi na-aš-kán ÍD-i
 47 pa-ra-a pa-iz-zi nu II NINDA SIG pár-ši-ya na-at-kán ÍD-i
 48 an-da pi-eš-ši-ya-az-zi nu II DUGKU-KU-UB GEŠTIN da-a-i
 49 nu-kán IŠ-TU II DUGKU-KU-UB GEŠTIN an-da ši-pa-an-ti...

46 sonra kahin şunları yukarıya kaldırır ve o ırmağa
 47 gider, iki adet ince ekmeği kırar, onları ırmağa
 48 atar ve iki adet şarap *KUKUBU*'sunu alır.
 49 ve iki adet *KUKUBU*'dan ırmağa şarap sunar.

St. 9': GİŞ^{irhui-} /erhui-,irhuiti- (Hur.) (GİŞ MA.SÁ.AB) sepet, küfe⁴⁹.

St. 11': LÚ^{purapši-} Bir kült görevlisi⁵⁰. Hurri kökenli ritüellerde görülen bu görevli⁵¹, *Kizzuwatna* kökenli *ḫišuwa* bayramında da ön plana çıkmaktadır. KBo 25.190'da LÚ^{tapri} ile birlikte geçmektedir⁵².

Bir rüya-yemin metninde *purapši* rahibi şu şekilde kaydedilmiştir:

KBo 8.63⁵³

öy.1

9' DUTU^{SI} ku-in me-mi-an ŠA^{URU} Šap-la I-DI nu ku-[in?
 10' a-pu-u-un me-mi-an ta-pár-ri-ia-i DİŠTAR^{URU} La-a-[u-wa-za-
 an-ti-ia
 11' SIG₅-in aš-ša-nu-ši nu A-NA DİŠTAR^{URU} La-a-u-wa-z[a-an-ti-
 ia

⁴⁷ Coşkun, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları*, 15.

⁴⁸ Coşkun *Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları*, 15'te LÚSANGA olarak verilmekle birlikte, Rita Strauß (ed.), *hethiter.net/*: CTH 471 (Expl. A, 03.11.2010) 'de LÚAZU olarak geçiyor.

⁴⁹ Tischler, *HEG A-K*, 367 vd;), Puhvel, *HED E-I*, 283 vd; Ünal, *Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, 263.

⁵⁰ Tischler, *HEG P*, 656 vd; *CHD P*, 383; Ünal, *Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, 553.

⁵¹ Bkz. Ünal, *Bibliotheca Orientalis XLIV*, 1987, 478; Güterbock-Hoffner *CHD P* (1997), 384; Haas, Volkert, *Materia Magica et Medica Hethitica. Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient*, Volumen I-II (Berlin-New York: Walter de Gruyter 2003), 13; Rita Strauß "Elemente Kizzuwatnaischer Ritualkunde in Hethitischen Texten", *Motivation und Mechanismen des Kulturkontaktes in der Späten Bronzezeit*, (*Eothen 13*), herausgegeben von Doris Prechel, (2005): 227-246, 239-240.

⁵² Trémouille, "Il tabri e i suoi "addetti" nella documentazione ittita", 87.

⁵³ Transkripsiyon için bkz. De Roos, *Hittite Votive Texts*, 133-134.

12' [M]EŠ ú-e-da-aḫ-ḫi nam-ma-at IŠ-TU KÙ.BA[BBAR
13' [LÚ]pu-ra-ap-ši šar-ni-i[k-zi

9' Majestenin bildiği *Šapla* kenti meselesi
10' Bu, onun yönettiği mesele(dir). *Lawazantiya*'nın *Ištar*'ı
11' sen bunu iyi tanzim edersin. Ve *Lawazantiya*'nın *Ištar*'ına
12' [ ]ar inşa edeceğim. Ayrıca gümüşten
13' [ ]purapši rahibi tazmin e[der.

Kizzuwatna bayramına ait fragmanlarda (CTH 500) ise şöyle geçmektedir:

Bo 2160⁵⁴

öy.

5' [PA-]NI^{DINGIR}U da-a-i [ ]
6' [LÚ.MEŠ pu-ra-a]p-ši-e-eš-ša UŠ-K[É-EN-NU]

5'-6' Fırtına Tanrısının huzuruna koyar. [ ] *purapši* adamları re[verans yapar.]

Diğer taraftan, *hišuwā* bayramının onuncu tabletinde, *purapši*-rahibinin damın üzerinde, Hitit kralını cesaretlendirmek için yüreklendirici bir takım sözler söylediği görülmektedir. *purapši*-rahibinin burada üstlendiği görev, tamamen kralın korkusunu yenmek ve onu telkin etmek üzerinedir:

KBo 15.52+ KUB 34.116⁵⁵

ay.V

11' I^{LÚ} pu-ra-ap-ši-iš-ma-kán ku-iš šu-uḫ-ḫi še-er
12' ar-ta-ri nu LUGAL-i m[e]-na-aḫ-ḫa-an-da
13' ku-wa-ra-ya-al-la ki-iš-ša-an me-mi-iš-ki-iz-zi
14' LUGAL-uš-wa le-e na-aḫ-ti^DIŠKUR-wa LÚ^{MEŠ}LÚ^{LÚ}KÚR
15' KUR.KUR^{MEŠ}LÚ^{LÚ}KÚR tu-ug-pát A-NA LUGAL ŠA-PAL GİR^{MEŠ}
16' zi-ik-ki-iz-zi nu-wa-ru²-uš ar-ḫa dan-na-ru-uš
17' DUG²ÚTUL^{HIA} ma-aḫ-ḫa-an du-wa-ar-ni-iš-ki-ši

⁵⁴ Detlev Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 55, (DBH-P 4)* (Dresden: Verlag der TU, 2002), 51.

⁵⁵ Yasemin Arıkan, "Hitit Çivi Yazılı Belgelerinde *šuhḫa*- "(Düz) Dam, Çatı" Ve Onun Dinsel ve Sosyal Hayattaki Yeri", *Archivum Anatolicum* 6/1, (2003), 48.

ay. V

- 11' Yukarıda damın üzerinde
 12' durmakta olan bir *purapši*- rahibi, kralın karşısında
 13' cesaret verici (sözleri) şöyle söyler:
 14' "Ey Kral korkma! Fırtına Tanrısı (senin) düşmanları(nı) (ve)
 15' düşman ülkelerini sen kralın ayakları altına
 16' koyacak ve sen onları boş
 17' çanaklar gibi kıracaksın".

hişuwa bayramının on birinci tabletinde *purapši* rahibinin yine dam/çatı üzerinde gerçekleştirdiği bir takım kültürel eylemlerden bahsedilmektedir:

KUB 30.40⁵⁶

öy.I

- 20 *nu-uš-ša-an* ^{LÚ}*pu-ra-ap-ši-iš ú-nu-wa-an-za šu-uḫ-ḫi*
 21 *ar-ta-ri-nu* ^{GIŠ}TUKUL *ku-in ḫar-zi*
 22 *na-an-kán pí-ra-an kat-ta tar-na-i*
 23 *nu-uš-ša-an* ^{UZU}*kar-ši GU₄ pí-ra-an ḫa-ma-an-kán-zi*
 24 *na-an-ša-an šu-uḫ-ḫi ša-ra-a ḫu-it-ti-an-zi*
 25 *na-an-za-an a-pa-a-aš da-a-i*

- 20 süslenmiş (hazırlanmış) *purapši*- rahibi çatının üzerinde
 21 durur. O (elinde) tuttuğu silahı
 22 (yapının) önünden aşağıya bırakır.
 23 Yağlı sığır etini (silahın) önüne bağlarlar.
 24 Onu çatıya yukarıya çekerler.
 25 ve o onu alır.

Trémouille, *Kizzuwatna* kökenli ritüellerin, sadece Hurrice terim ve Hurrili rahipler ya da *Kummani* ve *Lawazantiya* gibi toponimler ile değil aynı zamanda ^{LÚ}AZU ve ^{LÚ}*purapši* gibi görevliler ile de bilindiğini belirtmektedir⁵⁷. Gurney, ^{LÚ}AZU = ^{LÚ}*purapši* olasılığını dile getirmiştir⁵⁸. Diğer taraftan Daddi, *purapši* rahibinin *Hepat*'ın rahibi olarak *Kummani* şehrinin kültüründe sorumlu olduğunu ifade etmiştir⁵⁹. *hişuwa* bayramını konu

⁵⁶ Güterbock-Hoffner, *CHD P*, 383 vd.

⁵⁷ Marie Claude Trémouille, *Hebat, une divinité syro-anatolienne* (Eothen 7) (Firenze: LoGisma, 1997), 142.

⁵⁸ Oliver Robert Gurney, *Some Aspects of Hittite Religion* (Oxford: Oxford University Press, 1977), 45vd.

⁵⁹ Pecchioli Daddi, *Mestieri*, 255vd.

alan KBo 33.188 ay 5! 4-11 satırları arasında da *purapši* rahibi, bayramı icra eden görevliler arasında aktif rol oynamaktadır⁶⁰.

St. 13': *ḫu-u-i-ša-w[a-za: ḫuešu-/ḫuišu-/ḫušu-* “canlı, çiğ (et)” abl. *ḫuišawaz* “çiğ etten”⁶¹.

St.17' : NINDA.BA.<BA>ZA: Arpa ezmesinden yapılmış ekmeğin⁶².

ku-wa-aš-š[a-a-an-zi : *kuwaš-/kuaš-* “öpmek”⁶³ çoğunlukla bayram törenleri içinde gerçekleşen bir eylemdir⁶⁴. Kült görevlilerinin birbirini öpmesi kadar birtakım nesnelere öpülmesi de söz konusudur⁶⁵. *ḫiṣuwa* Bayram'ında öpülen nesnelere arasında ^{GIŠ}PA^{HI.A} / ^{GIŠ}GIDRU^{HI.A} “asalar vardır.”⁶⁶

ABoT 1.7 + KBo 15.37

ay.V

3 nu LUGAL-uš A-NA DINGIR^{LIM} III-ŠU UŠ-KE-EN

4 ^{LÚ}SANGA-ya-an IŠ-TU ^{GIŠ}PA^{HI.A} DINGIR^{LIM}

5 iš-ki-ša III-ŠU wa-la-aḫ-zi

6 nam-ma LUGAL-uš ^{GIŠ}PA^{HI.A} ku-wa-aš-zi

7 na-aš-za e-ša-ri

3 Kral tanrıya üç kez reverans yapar.

4 Rahip tanrının asaları ile

5 sırtına üç kez vurur.

6 Sonra kral asaları öper.

7 Ve o oturur.

Asaların kral tarafından öpülmesi majik bir eylemdir ve farklı şekillerde yorumlanmıştır⁶⁷. Buradaki ritüel bize bir “ant içme töreni” gibi

⁶⁰ Wegner-Salvini, *Die hethitisch-hurritischen Ritualtafeln*, 136.

⁶¹ Tischler, *HEG A-K*, 264 vd; Puhvel *HED H*, 332 vd.

⁶² Hoffner, *Alimento Hethaeorum, Food production in Hittite Asia Minor*, 193; Ünal, *Hittite Çok Dilli El Sözlüğü*, 376.

⁶³ Tischler, *HEG A-K*, 695 vd; Puhvel *HED K*, 311 vd.

⁶⁴ Bkz. Stefano de Martino, “L'atto di "baciare" nel culto e nella vita quotidiana degli Ittiti, *Studi di storia e filologia anatolica dedicati a Giovanni Pugliese Carratelli*, (Firenze: Elite, 1988), 57-65.

⁶⁵ Puhvel, *HED K*, 1997: 311.

⁶⁶ KBo 15.37 V 6, 16; de Martino, L'atto di "baciare" nel culto e nella vita quotidiana degli Ittiti, 62.; Doğan-Alparlan, “The Hittite *ḫiṣuwa*- Festival and Its Terminology”, 364.

⁶⁷ Ali M. Dinçol “The Rock Monument of the Great King *Kurunta* and Its Hieroglyphic Inscription”, *III. Uluslararası Hittoloji Kongresi Bildirileri*, Yay.Haz. Aygül Süel, (Çorum 1998) 159-160; Cord Kühne., “Der liturgische Kuss im Alten Kleinasien”, *Studi e Testi 2* (Eothen 10), (Ed. S. De Martino- F. Imparati), (Firenze: LoGisma, 1999), 117-118.; Meltem Doğan- Alparlan, “The *ḫiṣuwa* Festival as a Political Instrument “, *Anatolia between the*

gelmektedir. Yani bir bakıma kral, kendisine üstün otorite sağlayan o güçlü ve kutsal nesneyi öpmekle, ona olan bağlılığını ve tanrıların kendisine bahsettiği krallık mevkiine sadakatini göstermektedir. Böylece eylem, kralın kraliyeti ölene dek koruyacağına ve bu uğurda savaşaacağına dair bir yemin ritüelinin ana sahnesi olmalıdır.

Diğer yandan merasimler sırasında kralların bazı kutsal nesnelere de öptükleri bilinmektedir. Bunlar arasında lapa da vardır.

Tanrı LAMMA'nın kraliyet efsanesinde (CTH 343.1.A) KUB 36.2b⁶⁸ II 12' numaralı metinde BA.BA.ZA⁶⁹, lapanın öpüldüğü kaydedilmiştir:

II

8' I-NA MU 9 KAM|- aš^DLAMMA-aš ne-pi-ši
 9' LUGAL-uš e-eš-[tal] nu a-pé-e-da-aš MU^[HLA]-aš
 10' ša-ra-a-u-wa-lar¹ UR.BAR.RA^{MEŠ}
 11' LÜ.MEŠ NÍ.ZU Ú-UL¹ e-eš ša-ra-a-u-wa-x
 12' pé-ta-an Zİ.DA BA.BA.ZA ku-wa-aš-ke-et

8' Tanrı LAMMA dokuz yıl boyunca gökyüzünde
 9' Kral oldu. O Yıllarda
 10' Fırtına, kurtlar
 11' hırsızlar olmadı mı? Fırtına
 12' yeri unu (ve) lapayı öptü.

Bo 7850 ay. 17' de, kral ve kraliçenin arpa ezmesinden yapılmış ekmeği öpmesi ile gerçekleşen özel eylem, tanrılara şükürün bir ifadesi olmalıdır. Muhtemelen tanrılar tarafından bahşedilen nimetlere saygı göstererek, bolluk ve bereket dilenmektedir.

St.18: ^{NINDA}mu-la-a-ti-i[n]: (h)išuwa bayram törenlerinde sıkça anılan bir ekmektir. Törenlerde taştan bir sofraya üzerine konulduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır.⁷⁰

13th and the 12th Century BCE, (Ed. Stefano de Martino – Elena Devecchi) (Turin 2020), 121.

⁶⁸ Elisabeth Rieken et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 343.1 (INTR 2009-08-12)

⁶⁹ BA.BA.ZA: “arpa ezmesi, lapa”, Akadça: PAPPASU. CAD P, 111 vd.

⁷⁰ Harry A. Hoffner Jr., *Alimento Hethaeorum, Food production in Hittite Asia Minor*, 210; Albertine Hagenbuchner-Dresel, *Massangaben bei hethitischen Backwaren*, 27 dn 13; Ünal, *Hititçe-Türkçe, Türkçe Hititçe Büyük Sözlük*, 358.; Diğer taraftan Kumanni Kralı Palliya'nın ritüelini konu alan KBo 9.115 + KBo 9.119 öy. 8 vd.'de 1 mulati ekmeğinin temiz sulara sunulduğuna dair de bir kayıt mevcuttur. Murat, “Hititlerde Su Kültü”, 136.

KUB 33.186⁷¹

13' *nu-uš-ša-an ŠA^DLi-lu-ri A-NA NA₄ GIŠ*BANŠUR
14' I^{NINDA}*mu-la-ti-in ti-ya-an-zi*

13' Tanrı Liluri'nin taştan sofrasına
14' Bir *mulati* ekmeği koyarlar.

St.19: *halianzi, haliia-* diz çökmek, eğilmek⁷². 3.sg. prs. “diz çöker” “diz çökmek” eylemi, özellikle bayram merasimleri sırasında vuku bulan başlıca kültürel hareketlerden biridir. Burada sadece bir örnek paylaşılacaktır:

KUB 10.11 II⁷³

15 *na-aš-ta LUGAL-uš I-NA^DIM*
16 *an-da na-aš A-NA DINGIR^{LIM}*
17 *UŠ-KI-EN ta ha-a-li-ya*
18 *ta nam-ma UŠ-KI-EN*

15 ve sonra kral Fırtına Tanrısı'nın (tapınağı)na
16 girer. Ve o Tanrı (önünde)
17 reverans yapar, diz çöker.
18 ve sonra tekrar reverans yapar.

Sonuç ve Değerlendirme

hişuwa bayramını içeren CTH 628'in tamamını taramamıza rağmen, burada sunulan Bo 7850'deki içeriğe paralel veya duplikat olabilecek bir yer bulamadık. Buna rağmen acaba parça şimdiye dek bilinmeyen bir tablet serisine ait olabilir mi veya başka bir tabletle join olabilir mi sorusu aklımıza gelmektedir.

Bo 7850'yi öncelikle diğer Kizzuwatna ritüellerinin değil de *hişuwa*-Bayramı CTH 628'in bir parçası yapan öğeleri vurgulamak gerekmektedir. Kaç sütünlü olduğunu bilmediğimiz metinde geçen ^{ID}*A-a[l-da* “*Alda Nehri*”, *purapši* rahibi, *tapri* adamı, ^{NINDA}*mulati/mulanti*, *zizzuhi* kelimeleri *hişuwa*-bayramı ile doğrudan ilişkiyi sağlayan öğelerdir. Özellikle Bo 7850 öy. 1'-5' ile KUB 25.49 ay. III 10'-15' satırları arasındaki benzerlik, bu iki tableti birbiriyle ilişkilendirmemize olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra, bayram sırasında gerçekleştirilen özel ritüellerden biri olan kralın asaları öpmesi (LUGAL-uš ^{GIŠ}PA^{HL.A} *ku-wa-aš-zi*) eylemiyle Bo 7850 nolu metnin ay.17.

⁷¹ Ali M. Dinçol, Ein hurro- hethitischen Festrütual: (*h*)*işuwaš*-I, 38.

⁷² Tischler, *HEG A-K, 130*; Puhvel, *HED H, 28* vd; Ünal, *Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, 150; Ünal, *Hititçe-Türkçe, Türkçe Hititçe Büyük Sözlük*, 143.

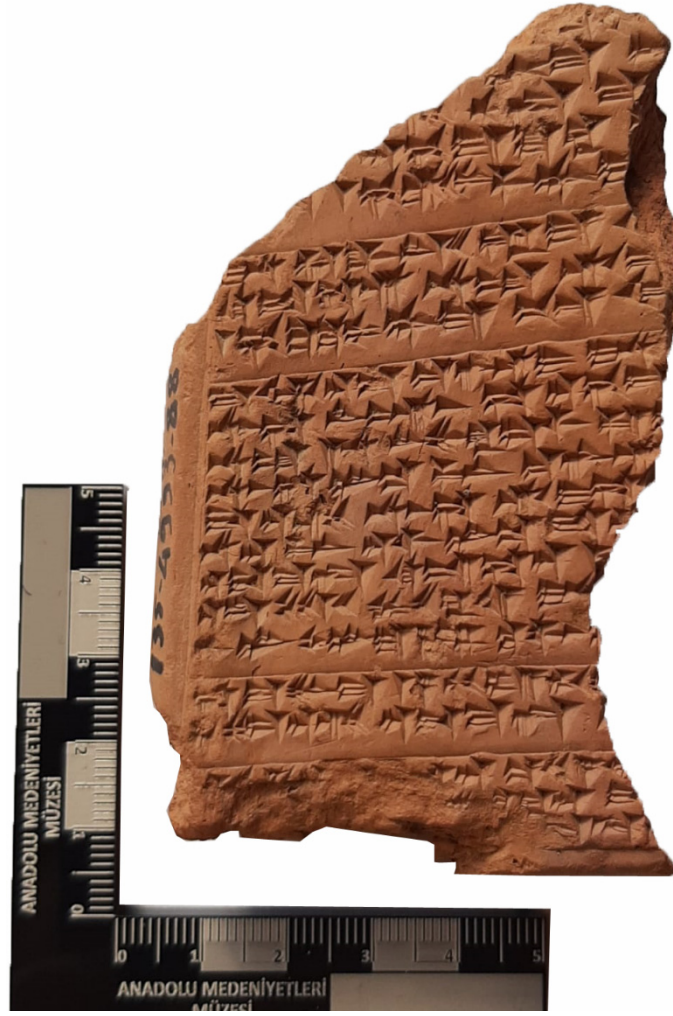
⁷³ Transkripsiyon için bkz. Vladislav Ardzinba, *Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, Çev. Orhan Uravelli (Kafdav Yayınevi, Ankara, 2010), 247.

satırında geçen kraliyet çiftinin ekmek öpme eylemini (LUGAL-ya NINDA.BA.<BA>ZA *ku-wa-aš-š[a-a-an-zi]*) karşılaştırdığımızda eylemlerin benzerliği dikkat çekicidir. Dolayısıyla Bo 7850'yi *hišuwā-* bayramı fragmanlarından biri olarak önerebiliriz.

Resim 1: Bo7850 öy.

Resim 2: Bo7850 ay.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Rukiye, “^{URU}La(hu)wazantiya “La(hu)wazantiya Şehri”, *IX. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri* 1.Cilt, Yay. Haz. Aygül Süel, Çorum 2019: 1-49.
- Ardzinba, Vladislav, *Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, Çev. Orhan Uravelli, Ankara: Kafdav Yayınevi., 2010.
- Arıkan, Yasemin, “Hitit Çivi Yazılı Belgelerinde *şuḫḫa-* "(Düz) Dam, Çatı" Ve Onun Dinsel ve Sosyal Hayattaki Yeri”, *Archivum Anatolicum* 6/1 (Ankara 2003): 11-57.
- Cancik, Hubert “"Herrschaft" in historiographischen und juridischen Texten der Hethiter”, (Ed. K. Raaflaub), *Anfänge politischen Denkens in der Antike, Schriften des historischen Kollegs Kolloquien* 24, München: Oldenbourg Verlag, 1993: 115-134.
- Coşkun, Yaşar, “Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları, *AÜDTCFD* 27 (Ankara 1969): 1-61.
- de Roos, Johan, *Hittite Votive Texts*, İstanbul- Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2007.
- de Martino, Stefano, “L'atto di "baciare" nel culto e nella vita quotidiana degli Ittiti, *Studi di storia e filologia anatolica dedicati a Giovanni Pugliese Carratelli*, Firenze: Elite, 1988: 57-65.
- del Monte Giuseppe- Tischler Johann, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte (RGTC 6)*, Wiesbaden: Dr Ludwig Reichert, 1978.
- del Monte Giuseppe, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement (RGTC 6/2)*, Wiesbaden: Dr Ludwig Reichert, 1992.
- Dinçol, Ali M., “Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I*, İstanbul: Görsel Yayınları, 1982.
- Dinçol, Ali M., “Ein hurro- hethitischen Festrival: (*h*)iṣuwaš-I-, *Belleten* 53, (Ankara 1989): 1-50.
- Dinçol, Ali M., “The Rock Monument of the Great King Kurunta and Its Hieroglyphic Inscription”, Yay.Haz. Aygül Süel., *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (Çorum 1998) 159-166.
- Doğan- Alparslan, Meltem, “The Hiṣuwa Festival as a Political Instrument”, *Anatolia between the 13th and the 12th Century BCE* (Ed. Stefano de Martino – Elena Devecchi), Turin: LoGisma, 2020: 117-127.
- Doğan-Alparslan, Meltem, “The Hittite *hiṣuwa-* Festival and Its Terminology”, *Cult, Temple, Sacred Spaces Cult Practices and Cult Spaces in Hittite Anatolia and Neighbouring Cultures* (Ed. Susanne Görke, Charles W. Steitler),(StBoT 66) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2020: 366-375.
- Friedrich, Johannes, *Hethitisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter, 1952.

- Friedrich, Johannes, *Hethitisches Wörterbuch. Kurzgefasste kritisch Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter. 3. Ergänzungsheft*, Heidelberg 1966.
- Forlanini, Massimo, "Uda, un cas probable d'homonymie", *Hethitica* 10, (1990): 109-127.
- Forlanini, Massimo. "How to Infer Ancient Roads and Itineraries from Heterogeneous Hittite Texts: The Case of the Cilician (Kizzuwatnean) Road System", *Kaskal Rivista di Storia, ambienti e culture del Vicino Oriente Antico*, Volume 10, (Firenze, 2013): 1-34.
- Görke, Susanne, "Heterogramme in hurritischen Texten aus Boğazköy und Nordsyrien", *Journal of Language Relationship* 18/1, (2020): 1-12.
- Groddek Detlev, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 55, (DBH-P 4)* Dresden: Verlag der TU, 2002.
- Groddek, Detlev, "Fragmenta Hethitica dispersa XIII", *Altorientalische Forschungen* 31, (2004): 73-86.
- Gurney Oliver Robert, *Some Aspects of Hittite Religion. Schweich Lectures of the British Academy 1976*, Oxford: Oxford University Press, 1977.
- Güterbock Hans Gustav – Hoffner Harry A., *The Hittite dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago. Vol. P, fasc. 3:(CHD 4/3)* Chicago, 1997.
- Haas, Volkert, *Geschichte der Hethitischen Religion*, Handbuch der Orientalistik. Der Nahe und Mittlere Osten 15, Leiden, New York, Köln: Brill. 1994.
- Haas, Volkert., *Materia Magica et Medica Hethitica. Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient*, Volumen I-II, Berlin-New York: Walter de Gruyter, 2003.
- Hagenbuchner-Dresel, Albertine, *Massangaben bei hethitischen Backwaren (DBH 1)*, Dresden: Verlag der TU, 2002.
- Hoffner Jr., Harry Angier, *Alimento Hethaeorum, Food production in Hittite Asia Minor*, New Haven: American Oriental Society, 1974.
- Laroche, Emanuel, Documents En Langue Hourrite Provenant De Ras Shamra, *Ugaritica V*, (Paris 1968): 447- 544.
- Kühne, Cord, "Der liturgische Kuss im Alten Kleinasien", *Studi e Testi* 2 (Eothen 10), (Ed. S. De Martino- F. Imparati) Firenze: LoGisma, 1999, 83-120.
- Laroche, Emanuel, "Sur le vocabulaire de l'haruspisin Hittite ", *RA* 64, Paris 1970.
- Laroche, Emanuel, Glossaire de la langue hourrite II, *RHA* 35, Paris 1977.
- Murat, Leyla, "Hititlerde Su Kültü", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 51 (2012), 125-157.
- Pecchioli Daddi, Franca, *Mestieri Professioni E Dignità Nell'Anatolia Ittita*, Roma: Edizioni dell'Ateneo, 1982.
- Popko, Maciej, *Kultobjekte in der hethitischen Religion (nach keilschriftlichen Quellen)*, Warszawa. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1978.
- Popko, Maciej, *Zippalanda. Ein Kultzentrum im hethitischen Kleinasien (THeth 21)*, Heidelberg: Carl Winter, 1994.

- Puhvel, Jaan, *Hittite Etymological Dictionary, Vol. 1, Words beginning with A*, Berlin-New York- Amsterdam: Mouton, 1984.
- Puhvel, Jaan, *Hethitische Etymological Dictionary Vol.3: Words beginning with H*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 1991.
- Puhvel, Jaan, *Etymological Dictionary Vol.4: Words beginning with K*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 1997.
- Puhvel, Jaan, *Etymological Dictionary Vol.6: Words beginning with M*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 2004.
- Rieken, Elisabeth ve diğ. (ed.), hethiter.net/: CTH 343.1 (INTR 2009-08-12)
- Siegelova, Jana, *Hethitische Verwaltungspraxis im Lichte der Wirtschafts- und Inventardokumente*, Praha: Národní Muzeum, 1986.
- Strauß, Rita, "Elemente Kizzuwatnäischer Ritualkunde in Hethitischen Texten", *Motivation und Mechanismen des Kulturkontaktes in der Späten Bronzezeit, (Eothen 13)*, herausgegeben von Doris Prechel 2005: 227-246.
- Strauß, Rita, (Ed.), hethiter.net/: CTH 471 (Expl. A, 03.11.2010)
- Tischler, Johann, *Hethitisches Etymologisches Glossar Teil I, A-K*, Innsbruck: Institut Für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck 1977-83.
- Tischler, Johann, *Hethitisches Etymologisches Glossar, Teil III T-D*, Innsbruck: : Institut Für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, 1991.
- Tischler, Johann, *Hethitisches Etymologisches Glossar, Teil II P*, Innsbruck: Institut Für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, 2001.
- Tischler, Johann, *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem wortschatz der Nachbarsprachen* Innsbruck: : Institut Für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck 2001.
- Trémouille, Marie Claude, "Il tabri e i suoi "addetti" nella documentazione ittita", *Quattro studi ittiti* Eothen 4, Firenze, 1991: 77-105.
- Trémouille, Marie Claude, *^dHebat, une divinité syro-anatolienne*, (Eothen 7) Firenze, 1997.
- Ünal, Ahmet, Rev. of: Freydank H. Keilschrifturkunden aus Boghazköi 55 Hethitische Rituale und Festbeschreibungen, Berlin 1985. *Bibliotheca Orientalis* 44 (1987): 474-486.
- Ünal, Ahmet, *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen / A Concise Multilingual Hittite Dictionary/ Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, Hamburg: Kovač 2007.
- Ünal, Ahmet, *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamani Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*, Çorum: Hitit Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Ünal, Ahmet, *Hititçe-Türkçe, Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük, Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016.

Ünal, Ahmet, *Hittit Başkenti Hattuša 'da Otuz Bin Koyunlu, On Bin Boğalı ve Bol İçkili Büyük Şölen Eski Anadolu'nun 3500 Yıllık Yemek ve İçkileri*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları 2019.

Weeden, Mark, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship (StBoT 54)* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag 2011.

Wegner, Ilse- Salvini, Mirjo, *Die hethitisch-hurritischen Ritualtafeln des (h)išuwa-Festes*,(ChS 1/4), Roma: Multigrafica Editrice, 1991.

KISALTMALAR

- AÜDTCFD Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.
 bkz. Bakınız.
 Bo Inventarnummern von Tontafeln aus Boğazköy
 CAD P The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago – Chicago 2005.
 CHD P Güterbock-Hoffner, The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume P, Chicago 1997.
 CHD Ş/1 H. G. Güterbock, H. A. Hoffner ve Theo P. J. van den Hout, The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume Ş/1 Chicago, 2002.
 CTH Laroche, *Catalogue des textes hittites*, Paris, 1971.
 Koşak A.-Müller G.G.W, *hethiter.net/*: Catalog (2015-0804).
 d.n. Dipnot
 HED Puhvel, Jaan, *Hethitische Etymological Dictionary*, Berlin/New York/Amsterdam 1984 vd.
 HEG Tischler Johann, *Hethitisches Etymologisches Glossar*, Innsbruck 1977 vd.
 HHW Tischler, Johann, *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem wortschatz der Nachbarsprachen* Innsbruck 2001.
 KBo *Keilschrifttexte aus Boghazköi*, Leipzig, Berlin 1916 vd.
 KUB *Keilschrifturkunden aus Boghazköi*, Berlin 1921 vd.
 Krş. Karşılaştırmız
 RGTC *Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes* (Wiesbaden) 1977 vd.
 Bd. 6 del Monte, Giuseppe F./Tischler, Johann, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*, Wiesbaden 1978.
 RGTC 6/2 del Monte, Giuseppe F., *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement*, Wiesbaden 1992.